

Pool sajandit arvutit Tartu Ülikoolis

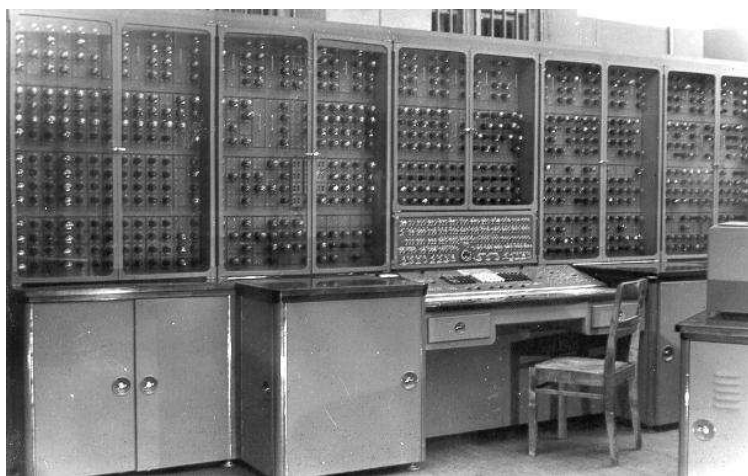
JÜRI TAPPER

Tartu Ülikool

PEEP UBA

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused

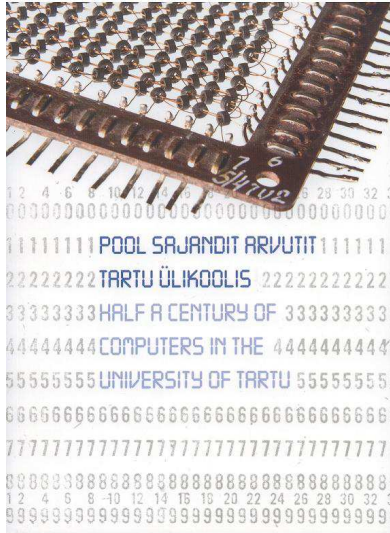
2. november 1959. aasta. Tartu Riiklikus Ülikoolis käivitati pidulikult esimene arvuti, mis kandis nime *Ural* ja võttis enda alla suure saali. See oli esimene elektronarvuti Eestis.

Arvuti Ural. Foto TÜ ITO fotoarhiivist, 1959.

2. novembril 2009. aastal koguneti Tartusse, et tähistada ülikooli matemaatika-informaatikateaduskonna ning infotehnoloogia osakonna egiidi all tolle sündmuse ümmargust juubelit. Kuna ülikooli suurarvutite ajalugu on sisuliselt ülikooli arvutuskeskuse ajalugu, siis oli see üritus omamoodi jätkuks eelmistele juubeliüritustele, nagu näiteks 40 aastat arvutuskeskust, mis peeti 1999. a märtsis, ja muidugi ka varasematele. Kutsutud olid nii endised kui ka praegused töötajad ja arvutuskeskusega tihedalt seotud inimesed.

Aastapäevaks oli koostatud artiklite kogumik¹, milles autorid kirjeldasid mitmesuguseid arvutuskeskusega seotud seiku. Kogumiku üldine foon oli pigem meenutuslikku ja aimelist laadi, seda täiesti arusaadavatel põhjustel, sest eelmiste juubelite aegu oli tõsitegemiste jutte piisavalt aetud.

Suurarvutite ajaloole Tartu Ülikoolis pühendatud artiklite kogumiku kaas. Kujundaja Maarja Roosi, 2009.

Aastapäevaväritused algasid konverentsiga, avasõna ütles juubeliürituse patroon, arvutiteaduse instituudi juhataja TIIT ROOSMAA. Ülikooli juhtkonna tervitusega esines kantsler ANDRES LIINAT, kes andis professor ÜLO KAASIKule üle ülikooli aumärgi tema arvutialase elutöö eest. Teaduskonna tervitused edastas dekaan professor MATI KILP.

Konverentsi juhatas professor TÕNU KOLLO. Selle esimeses, ajalugu käsitlevas osas esinesid arvutuskeskuse omaaegsed töötajad.

JÜRI TAPPER kirjeldas oma ettekandes *Arvutuskeskuse kronoloogia arvutite kaudu* kogu oma perioodi lühidalt argipäeva tegemis-

¹Pool sajandit arvutit Tartu Ülikoolis. Koostaja P. Uba. TÜ matemaatika-informaatikateaduskond, 2009. 119 lk.

te taustal, erksamad isiklikud tööalased juhtumised oli ta kirja pannud kogumikku.

Aumärgi Ü. Kaasikule annab üle kantsler Andres Liinat, keda assisteerib dekaan professor Mati Kilp. Foto Ove Maidla, 2009.

KULDEV ÄÄREMAA ettekande *Elu ja töö arvutuskeskuses* prioriteediks oli tarkvara loomine ja arendus arvutuskeskuses, kogumiku artiklis kajastas ta aga arvutuskeskuse omaaegse laualehe AKU väljaandmist.

ENE-MARGIT TIIT esitas oma ettekandes *Ülesanded elust ja pereelust* loomulikult tollase statistikaosakonna tegemisi, mis olid tihedalt seotud kogu ülikooli teadustegevuse ja õppetööga. Elektronarvutite algusaastatel polnud just lihtne ühitada uudseid arvutivõimalusi eri valdkondade teadlaste suhteliselt staatiliste uurimisharjumustega. Selleks oli nii objektiivseid kui ka subjektiivseid põhjusi. Statistike tubli töö leidis tunnustamist nii ülikoolis kui ka kaugemal.

LEO VÕHANDU ettekande teemaks oli *Arvutimaailma unelmad ja tegelikkus, Eesti ja TÜ*, milles ta esitas temale omasel muhedal moel arvutuskeskuse loomisega ja elektronarvutitega tutvumisel juhtunud seiku Moskva Riiklikus Ülikoolis, samuti mõningaid erialaseid vaidlusi toleaegsete juhtivteadlastega.

PEEP UBA lõpetas oma ettekandega *Arvutuskeskus muutuste keskel* konverentsi ajaloolise osa. Tema juhatajaks oleku ajal lõppes seniste suurarvutite kasutamine, massiliselt hangiti personaalarvuteid, ülikoolis loodi uutel alustel infotehnoloogilise teeninduse üksus – infotehnoloogia osakond.

Konverentsi teine osa oli pühendatud olevikule ja tulevikule. Tiit Roosmaa andis oma ettekandes *Eesti keel ja arvuti* ülevaate arvuti kasutamisest eesti keele uurimisel ja arendamisel, jõudes sellega tänapäeva tegemistesse arvutiteaduse instituudis.

JAAK VILO rääkis pealkirja *Uued ülesanded* all mahukamaid arvutusi vajava teaduse seisust ja perspektiividest, seoses sellega ka teadusarvutuskeskuse rajamisest Tartu Ülikoolis ja teadusarvutuste edasistest olulistest suundadest paralleelarvutuste leviku ning võrkude kiiruse kasvu tingimustes. Muuhulgas tõstis ta esile infotehnoloogia ja bioloogilis-filosoofilisi probleeme.

ANDRES SALU kui infotehnoloogia osakonna juhi ülevaate pealkirjaga *Kuhu nüüd* kajastas IT osakonna praegust tegevust ja struktuuri. Taas on tekkinud vajadus superarvutite (tähtsusest võrreldavad omaaegsete suurarvutitega) järele. Esimene pääsukene selles vallas on ülikoolil nõndanimetatud arvutifarmi näol olemas ja seda täiesti arvestataval tasemel.

Loetletud ettekannetega konverents päädiski. Programmiväliselt andsid tipikad üle omaaegse TRÜ ja TPI vaheliste sportlike võistluste peaauhinna *kuldpommi* selle seaduslikule omanikule TRÜ arvutuskeskusele. Tolleaegne juhataja Jüri Tapfer ja IT osakonna praegune juhataja Andres Salu andsid edasi Tiit Roosmaale ülikooli äsjaloodud arvutimuuseumis väljapanekuks.

Pärast konverentsi siirduti tutvuma arvutimuuseumi eksponaatidega ja matemaatikateaduskonna õppehoonega. Paljud osalejad polnud endist arvutuskeskuse hoonet (J. Liivi 2) uuendatud kujul näinud ja uudistamisi ning meenutamisi jätkus. Arvutimuuseumi eksponaate uurides tekkis palju küsimusi ja vastuseid, välja oli pandud mitmesugust arvutustehnikat alates lamptriigerist, ferriitmälust ja trummelmälu südamikust, perfolindi korrigeerimise abivahenditest ja lõpetades personaalarvutitega.

Õhtul koguneti ülikooli ajaloo muuseumi valgesse saali, kus vabas õhkkonnas ja hõrgutavate suupistete juures anti veel üle tervitusi, kohtuti ja suheldi endiste kolleegidega.

Aastatel 1959–1961 oli arvutuskeskus algebra ja geomeetria kateedri koosseisus, mida juhatas dotsent Ivar Kull. Pärast "iseseisvumist" olid juhatajateks Enno Saareste 1961–1964 (vasakult neljas, paremalt kolmas), Veljo Tinn 1964–1971 (vasakult teine), Jüri Tapfer 1971–1995 (vasakult esimene), Merik Meriste 1995–1997 (paremalt teine), Peep Uba 1997–2000 (paremalt esimene), prof Ülo Kaasik arvuti maaletoojana (esireas).
Foto Andres Tennus. 1999.